

Владимир Шумелов

И ТАКА НАТАТЪК

14. февруари 2011
литература плюс култура
<http://grosnipelikani.net/>

Моя скъпа Клара,

Много мило беше от твоя страна, че отговори на бележката ми на 10 януари в механата, където бяхме отседнали след представянето на книгата. Не го очаквах, но вътрешно се надявах. Разбира се, не изключвам мисълта, че може да си „играеш“ или да си се „избудалкала“ с мен, а аз от своя страна да го приема сериозно. Още повече, че бяхме пийнали. Нищо лошо. Да приемем, че си сериозна. В този случай се чувствам длъжен да ти напиша тези редове.

Ето, пиша ти и чувствам как съм отвикнал да пиша писма (еписоларното изкуство, което владеех добре допреди може би десетина години, е нещо особено и не се удава леко всекиму, защото освен перо се изисква и огромно количество искреност и обективност за разлика от фикцията). Знам, че навлизам в забранени зони и 100% не е редно това, което правя (правим), но не мога да се спра, за което те моля да ме извиниш. Мога поне да се опитам да я карам „по-кратко“ и ще се опитам да бъда също така внимателен.

По различни външни и вътрешни белези у себе си съдя, че съм се влюбил в теб. Знам, че това е прекрасно, дава ми нови сили и ме прави нов човек. (Извини ме за този неписателски сантимент и шаблон, но това е писмо все пак.) От друга страна знам, че ако започнем някаква „връзка“, ще страдаме и двамата. И ето как безразсъдството отстъпва място на страха. Страх в неговата най-широка гама: от това дали единият може да приеме другия такъв, какъвто е (защото освен спонтанността на чувството ние сме почти непознати един на друг), до страха да не загубиш другия (дори като приятел).

Но да оставим страховете. Те така или иначе витаят и ще продължат да витаят наоколо. Като този, че не съм за теб, не те заслужавам, не би трябвало да започвам нещо такова. И подобни.

Както и да е. Ако започнем „нещо“, мисля да я караме „спокойно“ (сигурно това е оксиморон, но за мен, като имам предвид вечно „трудните“ периоди, в които попадам, „улегналата“ ми възраст и кой знае още какво, може би не е). Ето, докато ти пиша, се чувствам спокоен. Искане ми се отново да работя (да пиша), „да споделям“. И много други работи. Като това, че те желая. Красива си. Но да загърбим плътта (по-силно от желанието ми да пиша за това е, че копнея за тялото, лицето, шията ти, които бих целувал безкрай и с удоволствие).

Добре. Кратко. И бавно. Като две непознати животни, които се изучават малко по малко, душейки се, изпълнени с любопитство. Ако бъдем точни, в началото не беше точно „взрив“, а просто любопитство. Сигурно това е точната дума, след което наистина не знам какво следва. Както е сигурно, че сме толкова различни, като оставим настрани възрастта; това не е смущаващо, скандално е, би казал някой.

Позволи ми още няколко думи, моля. Поводът за еписоларните ми бележки – да ги наречем началото на едно чувство – попадат в странен контекст. В момента препрочитам „Черният принц“ на Айрис Мърдок (отдал съм се на четене и препрочитане съвсем хаотично, защото не мога да пиша, или може би защото съм приготвил от доста време няколко книги на компютъра, но не мога да издам нищо; мисля, че това ще се оправи). Та в

романа героят-писател покрай другото разказва за любовта си към съвсем младата Джулиан – дъщеря на негов приятел, също писател. В най-общи линии, както пише Мърдок, това е „историята на една любов“. И още: „Всеки творец е като нещастно влюбен. А нещастно влюбените обичат да си разказват историите“. Дали и аз не съм някакъв подобен егоист? Не знам. Но книгата (-ите) на А. Мърдок гъмжи от добри изречения, които те стимулират да пишеш (както и любовта). Като тези: „В чакане времето се самоизяжда. В него се издълбават пропасти – всяка минута, всяка секунда.“; „Но има страдания, които остават в живота ни като черни истини, и нищо не може да ги заличи. Щастливи са онези, за които тези черни звезди излъчват някаква светлина.“ (за нещастната любов като „откровение на чистото страдание“).

Скъпа Клара, засега приключвам, но няма да искам прошка. Защото „често се смята, че прошката е чувство. Но не е. По-скоро тя е краят на едно чувство“. (А. М.)

Като начало можем да останем в сферата на изкуството. Последното изречение на „Черният принц“ е: „А извън изкуството, позволете ми да ви уверя, не съществува нищо друго“.

Мислиш ли?

С обич: Я.

Скъпа Клара,

Петнайсти ден след онзи случаен (или щастлив) 10 януари, когато обменихме по две думи върху салфетка (моите нещастно-хилави „К., харесвам те“ срещу твоите „Обичам те, К.“) и държахме ръцете си (дори не помня какво приказвахме), съм като болен. В същото време изпитвам огромен прилив на енергия – за работа и за всичко друго. Това е доста странно, защото на повърхността нищо не се е случило. От друга страна (и от опит) знам, че водната повърхност обикновено е толкова тиха и спокойна точно преди буря.

Както ти бях писал, не успяхме да се видим – веднъж по моя вина и втори път не по моя (макар че на честването на нашия приятел не дойдох по „уважителни“ причини). После си върших работата, посяхах да те потърся по телефона, но не го правех. Страх ме беше сковал.

И сега ме е страх. Знам, че съм се влюбил, а не е редно. А може би проблемът е само мой. Дори и да е така, ще трябва да се срещнем и да поговорим. Мисля, че не сме от най-разговорчивите, но кой знае. Сетивата на човек в такива моменти са по-изострени, поне моите, затова и светът наоколо се променя. Вероятно той си е същият, но влюбеният се вижда като фигура от картина на Марк Шагал, която лети над един въображаем или фантастичен свят.

Сигурен съм, че можем да си побъбрим от сърце. Както ти писах в първото писмо, можем като начало да започнем с изкуството. Така е по-добре и по-лесно, защото само в изкуството (или поне в разговорите за него) човек (героят) може да запази достойнството си. В живота не може. Или е доста трудно (ако перифразирам Айрис М.).

Мъча се за изскока от тоя ъндърграунд, от тоя омагьосан кръг, от това благо, в които съм попаднал, но чувствам, че затъвам все повече.

Сега обаче мисля по-ясно и знам как и какво ще пиша. Много простотии съм изписал и досега се хващам, че все още се повтарям. А това е много лошо. Преди повече от пет години мислех, че ще умра. Бях отписал бъдещето. Днес имам чувството, че се събуждам от дълъг сън (придружен с махмурлук), като Спящата красавица. Излизам от един тунел и в дъното си ти, но от ярката светлина, която струи зад теб, не мога да те видя, да те различа. Та ние не сме си продумали и две думи на кръст (като изключим моите монолози).

Засега ще се опитам да живея по-просто и да пиша просто и ясно. Не знам обаче как ще се справя с вредните си привычки. Пуша като комин, а не трябва.

Привършвам. Оставил съм до мен една книга на Бернар Клавел („Плодовете на зимата“, френско писане), която разгръщам наслуки: „Нейното мълчание беше част от този живот, който започваше отново без отдиш“. Може и да я прочета.

Целувам те: Я.

Здравей, миличка!

Сигурно се изложих и сега ме презираш. Каквото и да кажа, ще изглежда неубедително. Въпреки това ще ти пиша. Ще се опитам да бъда спокоен, но ако понякога емоцията ми излиза на повърхността, те моля да ме извиниш. Искам да знаеш още, че съм искрен, мога да бъда много мил и внимателен с хората, към които имам някакви положителни чувства. С теб искам да съм и нежен. Много.

Разбира се, че ще си говорим за изкуство (литература). Както и това, че не искам да те загубя като приятел. Дори не знам в случая дали не влизам в конфликт на интереси със себе си: толкова дълбоко съм хлътнал по теб, че не бих могъл да се контролирам дълго (а би трябвало – имам достатъчно години и „опит“ зад гърба си); опитвам да работя, да чета, но постоянната мисъл за теб ме сковава (мисля, че вече ми личи, доколкото мога да се наблюдавам от страни и да се анализирам). Ти си толкова красива, мила, добра, интелигентна (сигурно има още), че се чудя сам на акъла си. Въпреки че си много по-малка от мен, проявяваш мъдрост и спокойствие, които ме разколебават. Това не означава, че се отказвам от думите си да изживяваме връзката си спокойно и бавно, но... (Боже, къде ми отиде иронията, играта, явно напълно оглупявам. Вземи се в ръце!)

Досещам се – трябва ти време, трябва малко по малко да ти приказвам за себе си. През последните петнайсетина животът ми стремително се сгромолясваше надолу. Летя и от време-навреме се хващам за стари коренища, криви клони, протегнати ръце. Това сигурно забавя скоростта, но не променя посоката. А не знам още колко има до дъното. Не ме е страх от него, защото отдавна съм отписал всичко лично. Страх ме е, че няма да си свърша работата. А и поначало не съм някой холерик; по-скоро съм мечтателен, меланхоличен тип, пък знам ли. Това не ме интересува. Мисля, че съм добър (но тя и овцата е добра); имам моменти на подем (не само когато съм влюбен, разбира се, със сигурност е проява на ината или волята ми, или дявол знае какво). През целия си съзнателен живот съм мислил само за писане. Но не съм доволен от себе си като писател. Остава ми малко време и това ме хвърля в паника понякога. („На 89-годишна възраст почина един от най-плодовитите американски писатели Сидни Шелдън“ – казват в момента по TV; жена му Александра е българка. Моят приятел, който ме вкара в критическата си книга скоро, пишеше, че съм имал лошия шанс да ме възприема в компанията на С. Шелдън и Шърли Маклейн, които чел паралелно с мен, и че оценил „модерността“ ми, въпреки че не въздействам толкова релаксиращо като Шелдън и Маклейн; има си хас; извини ме за това нескромно отстъпление).

По Живково време работех като учител. Бях женен. После в каучуков цех, а когато сваляха Живков проектирах високоволтово трасе от Белене. През пролетта на 89-та гледах копринени буби и четох за асистентски изпит в университета. Поработих като асистент по обща лингвистика, а после на хонорар (бях по член по някои причини). След това правих и писах вестник, в издателства. През 90-те пишех като луд, изключително в столицата. Издадох две книги, които получиха важни награди. Имах различни увлечения и грешах често... През 2000-та почина баща ми. Станах злобен (но не сериен убиец). Налегна ме трайна депресия, спухах язва, но се излекувах почти сам.

Отслабнах с двайсетина кила, лека-полека. Станах и жесток (скъсах с много хора, дори и с най-близките си; много пъти ми е минавало през ума дали на погребението ми ще дойде и един човек). Знаех, че трябва да се смиря, но не можех. Тогава, макар и тривиално, ме спасяваше старецът Сантяго: „– Но човек не е създаден, за да бъде победен – каза той. – Можеш да унищожиш човека, но не и да го победиш.“, а в сънищата си сънува лъвов. (Всъщност за Хем сигурно ще стане дума и по-нататък.)

Тогава те срещнах. По-скоро – „забелязах“. Не мислех, наистина, че това ще ме събори толкова внезапно. Но стана. Свари ме неподготвен (и в работата ми днес, която е пълна с много простотии и малко пари, а ползите за писането – нищожни, макар че ми осигурява самота и донякъде спокойствие). Преди теб бях загубил надеждата и това ме спаси; бях свободен.

Не вярвах в чудото. Днес не искам свободата. Трябва да бъда „опитомен“. И тям подобни.

Е, този път се провалих, изглежда. Искаше ми се да ми дадеш възможност. Някакъв знак. Защото независимо какво ти казвам, знам, че не мога без теб. Толкова малко време е минало, а вече броя минутите и часовете, през които не мога да те виждам. Трябва да се стегна и да свърша куп работа, за да избегна униженията и да бъда достоен за теб. Но има моменти, когато омеквам, искам да се скрия някъде и да плача. Понякога се чувствам смъртно изморен. Тогава коремът ми се свива от болка и страх.

Така или иначе утре ще дойда те видя. Вече е минало полунощ, така че – днес. Ще взема „Геният и неговият наставник“ на Цветан Стоянов, която ще ти подаря заедно с една моя книга, но нея ще купя пътъм от книжарницата (при мен е останала е само една).

Иска ми се само да я зърна за малко, ще си повтарям, докато идвам към теб. Дано не ми се сърди. Толкова я обичам. Сигурно много повече от собствения ми живот, който не струва пукната пара.

С обич: Я.

Скъпа,

Днес е неделя, на работа съм, спокойно е и аз съм в кондиция. Почти. Защото трябва да обслужвам два обекта (за щастие са наблизно, от единия се вижда другия), но колегата ми е болен от една седмица и не се знае кога ще дойде. Така че се ангажирам доста като време и ми писва. Освен това вчера се контузих малко – една дъска отскочи от брадвата и ме удари по лицето. Добре че не беше с пирон. Сега ме е страх да се обръсна, защото имам малък червен белег и не знам как ще се покажа пред теб. Срам!

Както и да е. Не се оплаквам от работата си. Достатъчно е лека и имам свободно време, но е неквалифицирана и не е свързана с пари. Освен това хората около мен (обикновени, прости хора) ме уважават и обичат по техния си начин; иначе мислех, че таят презрение към хора, които се занимават с изкуство, и особено с писане).

Този път няма да пиша за чувствата си. Или поне ще бъда внимателен и лаконичен, защото се страхувам да не стана досаден. Ще ти пиша хаотично някакви фрагменти, свързани със състоянието ми в момента и със сигурност с литературата (с написаното и прочетеното).

Разбира се, когато си хлътнал до уши по някого, не ти върви с писането. Зацикляш. Дори при някакъв еднопластов, епидермален екшън се отклоняваш в посока сантимент, излишно философстване и лигави лирически отстъпления. Казвам това не защото няма да се помъча да елиминирам това зацикляне, а защото трябва да се откажа от всякакви пара- и металитературни прояви и да се концентрирам изключително върху „чистотата“ (фикционалната, да я наречем, но всеки знае всъщност колко тя може да бъде само фикционална). Освен това човек като мен трябва да се върне към „традицията“, от „модерните“ техники да остави само това, което му върши работа, да премахне всички претенции и да се стреми към някаква метафизична простота (ега ти словосъчетанието; имах предвид простотата и лаконичността – текстова и визуална – на Сент-Екзюпери, примерно, определени „хватки“ на Хемингуей, Джойс, Бекет, най-общо)... Гледай какви ги върша докато ти пиша – направил съм кафе и си сипвам захарта в пепелника вместо в чашата. Разсеян съм; понякога, може би по-често, когато вървя, не забелязвам хората, отминавам познати и някои с основание могат да ми се сърдят. По правило мога да пиша във всяка среда, дори „страничните шумове“ са ми необходими, но имам моменти, когато търся абсолютната тишина и душевно спокойствие и самота (сигурно тогава мислиш, „обмисляш“). В момента обаче (като един стар рокаджия) слушам станциите „Z рок“ или „Гонг“ и те не ми пречат. Когато бях по-млад съзнателно търсех външни дразнители, стимулатори; сега не; онова беше като че ли повече подражание.

От друга страна – колко странен е животът. Продължава. Допреди няколко години мислех, че е свършил. С времето все по-трудно се измъкваш от капаните му; оставяш се на инерцията му, губиш тръпка. Това не е отчаяние, а чувство за празнота или тъмнина. Ставаш немарлив към себе си. Когато се влюбиш, ставаш невинен и наивен (хората му казват „оглупяване“). Гледаш с широко отворени очи филми от рода на „Единствената истинска любов“ и вярваш на всичко там, обръщаш се към живата и недвижима

природа около себе си с „милички“, „скъпи“... (руснаците по-го би бива тук), превръщаш се в любвеобилен, инфантилен тип, който обича целия свят. За другите не знам. В случая моята свръхчувствителност и интровертност със сигурност пречат на едно фикционално и по-отстранено, хладно писане. Не се жалвам. Явно съм се оставил да бъда „опитомен“. Като лисицата от „Малкия принц“ (което означава „да изградиш отношения“, да бъдеш „единствен“ за „другия“, да имаш „приятел“, да бъдеш много търпелив“, да бъдете „необходими един на друг“, да формирате „обичаи“...), която открива цената на щастието. После Малкия принц се върнал да се сбогува с лисицата (нищо, че ще плаче), а тя му споделя тайната си: „Можеш да виждаш единствено със сърцето си. Най-същественото е невидимо за очите“. И не помалко важното: „Ти ставаш отговорен за всичко, което опитомиш“.

Извини ме за лирическото отклонение, но така, пишейки, се чувствам по-близо до теб и това притъпява болката ми. А тя е особено силна в тези безкрайни часове на самота тук. Щях да забравя: онзи ден разбрах, че няма да получим пари за книжните проекти. Майната им. Ще ги замразя за известно време. (Пол Остър, който иначе е късметлия и е на шейсет години вече, казва: „Преди време всички отричаха писането ми. Това беше лошо. Седемнайсет издатели отвърлиха „Град от стъкло“). Чакам и обаждане по електронната поща от издателката на предната ми книга за сегашния ръкопис. Но ме е страх още да ги търся, за да не чуя „не“. Мразя да чувам „не“, защото освен да се пише, трябва и да се публикува. Говоря за книги, медиите, периодиката вече не ме интересуват (поне не толкова, колкото по-рано). Мразя парите, не защото диктуват живота ни, а защото влияят на писането (и издаването). Само глупаци могат да мислят, че недоимъка и трудностите давали най-големи шансове за успех на творците. По-вярно е онова, което казва Ърскин Колдуел, „че желанието да станеш писател се гради на първо място от оня дух на настъпателност, който те принуждава с борба да превъзмогваш препятствията по пътя към успеха“.

Правил съм разкази с различна форма (и традиционни, и не). Колдуел, който чета в момента, ме подсеща, че и от писмо става добър разказ („Писмо до Джанет“). Нямам предвид, разбира се, тези писма – доста едностранчиви и монологични са, а и няма история. Някъде в себе си тая надеждата, че „история“ ще има. И тя ще носи любов, и ще бъде с хепиенд.

Няма да те моля за нищо. Можеш просто да говориш с мен – за себе си, за това наоколо, за нищо незначещи неща, каквото и да е. Мечтая за времето, когато ще говорим не за „мен“ или „теб“, а за „нас“. Засега ми позволи да те обичам – като приятел и като жена.

Целувам пръстите на ръцете ти, които обожавам. И устните ти, и очите ти.

С любов: Я.

Мила Клара,

Извини ме, че ден след като те видях, ти пиша. Затова ще бъде кратък и делови. Знам, че не бива да те безпокоя сега, когато си ангажирана с доктората си, а може да имаш проблеми и с работата. Наистина ще бъде кратък.

Онази вечер виновният бях аз, защото останахме там. След като си замина, не стояхме много, но се почувствах зле. За пръв изпитах и ново чувство към теб – ревност, разбира се, без основание сигурно. Но толкова малко знам за теб и живота около теб. Иначе вътрешно се радвам, когато мъжете (и жените) те харесват. Искам да те опозная и да се гордея с теб. Мисля, че нищо не би накърнило обичта ми към теб. Ето защо те моля да ми говориш за себе си, всичко, или каквото да е. Просто ми говори.

И аз съм едно недоразумение – седя до теб, мълча, искам да те целуна, но (почти) не го правя, а очаквам нещо от теб. Глупак, пълен. За такава жена се скача в огъня бе, глупак.

Позволи ми две думи за Реймънд Карвър. Той е нещо много лично за мен, а и вече покойник, затова ти го споменавам, макар че никога не съм писал повече от две думи за него. Взех томчето му от чиста носталгия (повече от книгите ми останаха при бившата ми жена, където впрочем остана май всичко, но аз съм такъв – мълча или избухвам, но взема ли решение, никога не поглеждам назад и не се връщам). През 89-та, когато мислех, че вече съм готов писател и ми трябваше само една крачка към готовите книги, купих Карвър. Именно той – доста странен и донякъде страничен на голямата литература американец – ме подтикна да направя реалност всичките си фикции около писането. След него не можеш да тъпчеш на едно място – сядаш, пишеш, издаваш и обираш наградите. Не е нужно да ти казвам какво обичам у него, защото повечето от триковете и начина му на писане вече бях съзрял и при мен (привидната фабула, нагнетяване на напрежението – трилърното, акцентиране върху външни, на пръв поглед маловажни детайли, киномонтажната техника, неочакваните гледни точки – обикновено „отвътре“, нарушаването на наративната логика, „минимализмът“...).

Няма значение. Сигурно имаш толкова грижи. Пиша ти всичко това, за да ти кажа следното: напоследък имахме някои малки грижи в работата и вероятно няма да се видим скоро. Явно трябва да се махам оттам. Правил съм подобни „героически“ жестове и преди, но тогава бях по-млад, а и времената бяха други; бях лишен от надежда, което ме правеше свободен. Сега е по-трудно, свързано е с пари, но ако ми подариш малко надежда, ще се справя, защото ще мисля за двамата. Дано проблемът е само в мен.

Скъпа Клара, измина един месец, откакто те „познавам“. Не знам малко ли е, или много. Не ме интересува, защото времето за мен нищо не значи, освен часовете и дните, когато не те виждам. Тогава съм болен, дори физически.

Сякаш пиша сам на себе си. Толкова съм уморен. Време е да мина на някаква диета, да не пуша и да не пия (не, че съм съм се разпил сега, но съвсем). Ако мисля за теб, трябва да се погрижа за себе си, а не го правя. Пази се и бъди послушна.

Целувам те: Я.

Скъпа,

Дните така бързо летят и никой не прилича на предишния. Чувствам онова предопределение на нещата, за които говори Коелю в Послеслова си към „Петата планина“. И не само там. Едно си мислех за 14 февруари, а още от 13-ти легнах с температура. Така един ден не ходих на работа, но следващите се влякох криво-ляво, като пребито псе. Междувременно зимата се поозъби, но малко. Така или иначе 15-ина години съм се оправял без лекари, не мисля да стъпвам при тях и занапред.

Не потърсих контакт с теб не само заради това. Бях омерзен. От издателството предишната ми редакторка ми писа кратко (по имейла), че – и цитира шефката си – „знаеш колко много обичаме този автор, но...“, абе отказват ми засега (тиражът на предната ми книга не бил продаден, ново ДДС, капитализъм и тям подобни). Майната им! Трябва ми още един текст (но и без него мога, впоследствие ще го изпратя, защото добрите неща ги пиша за „един ден“), ще извадя бяла разпечатка и ще го дам на други издатели.

Ей такива простотии. Междувременно четох малко Кафка (разказите му), за да сверя часовника. Ами върви, тиктака, не мога да се оплача.

Изпадам в паника: мисля за теб, за пари, за писане, за неплатени от години данъци и куп други несвършени работи. Със сигурност животът ми е пълен батак. Мисля си вече и за престъпления (обири) без жертви, но кой знае...

Започнах да късам и връзките си с колегите. Просто ме няма. К'ви връзки: направи ми тая книга, напиши ми нещо, всеки се чеше, там дето не го сърби.

Знам, че съм превъзбуден, но истината е, че писателят наистина трябва да е егоист. Не ме дразни, че за жълти стотинки си хабя времето. Яд ме е, че го правя за некадърници. Пълни.

Но се чувствам самотен. Тъжно ми е, че се отдръпнах от хората, с които заедно правехме литература; предадох ги донякъде. Липсва ми „светлината на прожекторите“. Не, че е важно, но понякога ми липсва. И малко ме търсят (и аз не проявявам никаква инициатива, но все пак). Явно в такива моменти се броят приятелите. Може би пък съм нямал такива. За което съм си виновен сам.

Защо ли те занимавам със себе си? Изпадам в слабост, но не е самосъжаление. Сигурно подсъзнателно гледам как да ме намразиш. Поне някакво чувство да бъде. Излишно е да ти казвам колко те обичам, желая те и त्याлом и духом – дори хладнокръвно (дали може да се обича хладнокръвно?).

Боже, колко съм старомоден – обяснявам ти се в писмо, на ръка (което сигурно се чете изнервящо), по един полузабравен начин. Музеен експонат във века на к'ви ли не висши технологии.

Изпращам ти една скромна мартеница, която да ти носи здраве, щастие, късмет и любов. И „не се тревожи, това беше (е) само любов“ (финална реплика на влюбената в ловеца Джим Корбът жена на негов приятел от TV-поредицата на BBC „Ловци на хора“).

Обичам те: Я.

Миличка,

Всеки път си мисля – не, няма да ѝ пиша, докато не се видим. Остави я малко на спокойствие. Сигурно трябва да помисли, а и толкова работа има да върши една млада делова жена.

Да, но правя винаги наопаки. Като в случая – сядам и ти пиша (пък знам ли кога ще я видя?). Ето затова те моля да ме извиниш.

Има и нещо друго. Когато ти пиша, съм спокоен. Първо, защото изпитвам нужда да пиша на жената, която обичам, и второ, защото това ме зарежда и подготвя за истинското писане после – нещо като репетиция (познато). Ето пак същият егоизъм, но ти ще бъдеш снизходителна, защото ме „разбираш“.

Р. Киплинг, струва ми се, имаше един роман, който се казваше „Човекът, който искаше да стане цар“ (може би крал). Та двама войници, неразделни приятели, отиват при туземците в една затънтена долина. Единият ги убеждава, че е бог и им става цар. Но решава да се ожени за едно местно момиче, въпреки съществуващото поверие, че приближиш ли се до някоя девойка, тя умира. Девойката е много изплашена, удря (или го захапваше) войника, потича му кръв (а боговете не кървят) и той е разкрит. Тогава туземците го убиват. Още две думи около тая „поучителна“ история. Приятелят му, който не вярва в тия истории за царе, иска само да си напълнят джобовете и двамата да офейкат. Войникът обаче смята, че си струва да бъдеш цар. Защо обаче се погубва? Мисля, по-добрият вариант е, че войникът се погубва не защото е вярвал, че е бог, а защото не го е вярвал достатъчно. Ако вярваше действително толкова силно, че е бог, така както са го вярвали останалите, нямаше да посмее да се доближи до момичето, защото и той щеше да си мисли, че то ще умре, ако я целуне. Тогава нямаше да го направи. И нямаше да умре. Това, разбира се, не е всичко. И по-нататък въпросите могат да бъдат от теософски характер (Но нали все пак не е бил бог?). Или пък от суициден: това си е самоубийство (преди няколко години участвах в една интересна конференция в Бургас, посветена на П. Дубарова; там аз, Светлозар Игов, Митко Новков, Иван Сухиванов и други се спирахме на социалната страна на суицида, макар и между нас да нямаше единомислие; иначе проявявам любопитство към проблема отдавна, плод на който е един разказ „Самоубийството“ – в различни варианти, които не ценя особено; струва си обаче да защитиш художествено такава теза: „Не ценя особено физическата смелост, а животът ме е научил какво значи истинска смелост: това е способността да се противостои на присъдата на обкръжението“ – Сент-Екзюпери, Ню Йорк, 8.12.1942 г.).

Ето, че пак се отплеснах и забравих какво искам да кажа. Нищо.

Не съм те питал (ако си имала време да я преглеждаш) какво мислиш за есеистично-критическата ми книга. За мен поне това е един вид (литературен) албум – като онези със снимки или класьорите с марки, и въпреки субективния характер на текстовете... Боже, извини нескромността ми. Искан да кажа друго: подредих в компютъра си доста текстове (есеистични, критически, а може би и публицистични), писани след тази книга, за да видя може ли да се получи втора подобна книга. Засега е в доста суров вид и нищо не мога да кажа, но трябва да я допълня с доста други текстове, после пък да

я изчистя от някои, после пак да я подреда (структурирам) – и не знам кога ще свърша всичко това. Пък и заслужава ли си? Да оставим настрана останалите готови в някаква степен книги.

Такива (и други) работи. Но никой не те пита. Защото външният живот няма нищо общо с това (писането, а впоследствие издаването); екзистенциално погледнато – безнадеждна работа.

Обаче не мога да понасям пораженията, бавността, неставането. Остава да си (само)внуша, че това е само мърморене (или самоокайване), липса на късмет, а трябва да бъда силен. Мисля, че съм силен и винаги съм се стремил към промяна. Имам и мигове на слабост, на обърканост и тогава се нуждая от теб. Боже, какви приказки, ще кажеш. Нещата могат да бъдат толкова прости я ясни. Да оставиш оцеляването. Романтично. Лудо, без разсъдък. Идеалната любов. При пълнолуние. (Луната е виновна. Не мога да разделя любовта си с друг.) Или абсурдно (като при Борис Виан).

Целувам очите, устните, гърдите, бедрата и върховете на пръстите ти.

Твой: Я.

Сладка моя,

Така нарича Хенри своята любима Катрин в „Сбогом на оръжието“ и не мисля, че Хемингуей звучи ретро след повече от 60 години, затова позволи ми и аз да използвам това обръщение, още повече, че го искам. Мъча се да не мисля за теб. Опитвам се да си внуша какво ли не, дори че те мразя. Но нищо не излиза. Разбира се, че съм имал подобни периоди и преди, всеки е имал. Но сега е по-различно: за мен поне това ще бъде за последен път и той никога няма да се повтори (знам какво казват англичаните по въпроса). Толкова съм обсебен, че започвам да треперя, когато се опитвам да бъда мислено до теб, преставам да се храня (а в това състояние как, по дяволите, да кача десетина-петнайсет кила?), да работя (започнах един разказ, свързан с оная фотография на стареца от кръчмата, но спрях насред диалога, на втората страница).

Тази обсебеност сякаш ми отнема силите (би трябвало да е обратното), люшка ме в крайности, лишава ме от свободата ми (майната ѝ!) и ме прави несигурен: боже, дано не се изложя пред нея, за какъв ли глупак ме мисли...

По-късно се успокоявам. Ставам напълно уравновесен и спокоен, защото (макар и между другото, а за теб сигурно и несериозно – „Ти си луд!“) ти предложих да се омъжиш за мен един ден. Разбира се, че съм сериозен. Посериозен не съм бил никога. С извинението, че когато го повторя, ще го направя ритуално, по оная позабравен старовремски начин от филмите.

Засега съм в депресия, която усещам физически. Ще се справя с нея. Просто нервите ми са опънати повече и напрежението около мен явно се е посгъстило. Ще се оправя. Длъжен съм (и заради теб), иначе какъв пример ще давам на младите?

Искам да ти кажа, че каквото и да пиша нататък, няма да бъде продиктувано от самосъжаление. Ако усетиш такива нотки, те ще са отглас от депресията: носталгии, сантименти, подобни.

В тази тоналност нека ти спомена за Хемингуей, при който търся спасение в трудни моменти. В същото време трябва да слушам блус или джаз. Нищо друго, защото те са едновременно носталгични и релаксиращи. Връщат те към живота (може би като добрия стар рок, но той пренапряга тетивата в повече, разсейва).

Днес отново е неделя. Засега съм сам, дори кучета няма. Само по магистралата нарядко фучат коли. Слушам по една от рокаджийските станции блус – черен, бял, тематично предаване. И пуша (боже, колко пуша, сигурно затова се храня по-малко). Кога ще свърша и кога ще ти изпратя писмото – не знам. Засега ти пиша и съм спокоен; пиша ти за себе си, но мислено съм до теб. Понякога спирам и се опитвам да си припомня чертите ти, линията на ръцете, устните ти (особено долната, в която, кой знае, съм влюбен особено), бедрата ти, корема, гърдите, косите ти (боже, какви коси, и всичките твои!), очите; после ги целувам; искам да ги изям – като оная стар канибал от снимката в Клуба, но истината е, че единствено те желая, искам да целувам релефа на тялото ти, кожата ти – бавно, нежно и дълго. И сигурно тогава ще искам това да продължи вечно. Безкрайно. Без край.

Обаче свършва. Ето, увлякох се, затова ще се върна на Хем. Обичам всичко у него, начина му на писане, но има два финала, които винаги ме разстройват и насълзват: на „Сбогом на оръжието“ и „Да имаш и да нямаш“

(не говоря за цялостните им качества; максималистът Херман Брох дори в „Образът на света в романа“ от 1933 г. разпростира понятието „кич“ върху такива автори като Зола, Ремарк, Хемингуей, та дори върху неговия австрийски съперник Р. Музил). Не, че има нещо особено вълнуващо в тривиалните сцени на смъртта във всеки от тях.

В последната (41-ва) глава на „Сбогом...“ Кет, любимата на главния герой Хенри, умира след раждане (малко преди нея умира и детето). Не знам кое в случая въздейства толкова: контекста (Първата световна война), личното изживяване (всичко е почти едно към едно с реалността, поднесено в първоличен наратив), силата на любовното чувство, простотата на изказа...

По същия начин в „Да имаш и да нямаш“ умира Хари Морган, а когато четеш последната, XXVI-та, глава, вече плачеш. Мисля, не толкова за умрелия от раните си Хари, който прави контрабандни курсове между Флорида и Куба с лодката си, а заради монолога на жена му Мария (тя е „празна“, мрази дори децата си в този момент, но отлично знае, че трябва да „започна отнякъде“; дори на погребението му не отива...).

Първоизточниците на двата романа са разкази (от малката към голямата форма), за тях са изписани стотици страници, но мен ме интересуват думите на автора от предговора към „Сбогом на оръжието“: „Това, че в книгата се разказва една трагедия, не ме потискаше, защото смятах, че целият живот е трагедия и знаех, че той може да има само един край. Но откритието, че си способен да създадеш нещо, да го пресътвориш достатъчно вярно, за да ти достави удоволствие, когато го четеш, и да постигаш всичко това всеки ден, беше нещо, което ми доставяше по-голяма радост от всичко, изпитано до този ден. В сравнение с него нищо друго нямаше значение“.

Смъртта, разбира се, е главното. И погледни в какъв знаменателен и шибан момент излиза романът: „И така, тази книга беше отпечатана в 1929 г., в деня, когато борсата претърпя крах. Скот Фицджералд умря, Том Улф умря, Джим Джойс умря (той беше много приятен в компания за разлика от официалния Джойс, описан от неговите биографи, и веднъж, когато беше пиян, ме попита дали смятам, че книгите му са прекалено еснафски), Джон Бишоп умря, Макс Пъркинс умря [...] Умряха и много безименни хора, повечето от които обичаха живота“ (Тогава и по-късно всеки гледа да се отърка о хора като Джеймс Джойс, Херман Брох, Самюъл Бекет..., както нашите списватели байчосват всяко светило, с което са седели на една маса).

Както и да е. Сигурно ти досадих. Разказвам ти познати вицове, а изпускам главното. От нервите е. Затова ще препрочета „Краткото щастие на Франсис Макомбър“ или „Зелените хълмове на Африка“ пред алтернативата Х. Брох („Смъртта на Вергилий“).

Стига смърт. Искам да съм жив. До теб. С теб. В теб. Винаги. Независимо от всичко („Та ти не ме познаваш изобщо“, ми казваш. – „Е, и?“). Съзнавам прекрасно рисковете, но не ме е страх и не ми пука. Това последното може би не е вярно, защото ми пука: интересува ме това, че може да не ме обичаш, че може да накърня, както струва ми се, че вече ти бях писал, целостта и достойнството ти – ето такива и подобни лични неща, за които мога да се досещам само (не може да не те притеснява една „връзка“ с мен, има безброй причини и не бих те укорил или променил отношението си към теб заради някакво твое решение, което...). Може би ти изглеждам краен,

радикален, нетърсещ алтернатива, но това не трябва да те притеснява. Когато нещата дойдат по местата си, мога да бъда свършено друг. Тогава сигурно от недостатъците ми ще остане само гордостта – тази, която църквата се мъчи да пречупи у човека цял живот, но на която държа, нищо че не води до добро и от нея само се страда.

Сега ще спра. Благодаря ти за 8 март. Беше чудесна, а в замяна ти оставих едни разкази, които не си длъжна да четеш. Ще се опитам да се взра в настоящето и батаците му, поне през тази седмица. Трябва да почина. Чувствам се много уморен. На прага съм и се чудя как да прекрача. Не ме е страх от неизвестното, по-скоро е нерешителност от това какво изпитваш ти към мен.

Разбира се, че мога да чакам. Дотогава трябва да помисля за себе си – тая скапана работа ме съсипва: приех я за малко и на майтап, който продължава две години. А вече нямам време за компромиси. Трябва да се приземя възможно най-безболезнено.

И извини тона ми – на места твърде драматично-патетичен, като в блудкав сериал – нещо, което твърде недолюбвам. („Романтикът гледа в голямото огледало и вярва, че е море. Реалистът гледа в морето и вярва, че е огледало. Докато праволинейният казва пред огледалото: „Това е огледало!“, а пред морето – „Това е море“. – Жюл Ренар, в „Калки“ на Гор Видал.)

С обич: Я.

Любов моя,

Позволи ми само няколко изречения. Досега бях толкова бароково-разточителен (в писмата си), че сега, когато си мисля за тях (и за теб, която ме възприемаш донякъде чрез тях), си казвам: дали вече не съм си изградил образа на някакъв глупак в очите ти, нехаещ за неща като самоуважение, достойнство и подобни. Нямам отговор. Нито пък се мъча да упрекна теб.

Виновен съм аз. Бях бърбърив (а иначе съм доста мълчалив) и освен досадата, вероятно съм отнемал и от времето ти. Ако е така – извини ме.

Искам да ти кажа само, че досега бях искрен. Влюбих се, може би неочаквано, като гръм от ясно небе, и разбрах едно – вече не мога без теб. Познавам този егоизъм в любовта, люшкането между спокойствие и тревога, свобода и робство, рай и ад (ако перифразирам С. Моъм), но нищо не мога да направя. Понякога си мисля, че съм неуравновесен, нетърпелив и капризен, но не е така. Просто те обичам – постоянно си в мислите ми и пред очите ми (дори и снимката ти, която нямам, не ми липсва), искам да си говорим, да се разхождаме, да се прегръщаме и целуваме, да се любим и това да продължи вечно. Разбира се, че искам и много други неща. Но каквито и да са те – хубави, а понякога не, – искам да ги изживеем заедно и да си вярваме, изпълнени със спокойствие.

Може би това е, което ми липсва най-много – спокойствието. Сигурно и на теб, а не искам да е така. Чувствам се зле и отговорен, че така нахълтах в живота ти, без да почукам и да предупредя. Повече ме е страх обаче от мълчанието ти, от това, че може да не ме обичаш. Започвам да буксувам, затова спирам, иначе ще се намразя.

Е, вече се убеди, че съм един емоционално и духовно зависим глупак, който въпреки това те обича.

Твой: Я.

Скъпа Клара,

Вероятно това е последното нещо, което ти пиша като писмо. Чувствам, че трябва да спра за известно време – да се огледам, да видя какво става; още повече, че емоционалната ми зависимост от теб ме лишава от трезв поглед върху нещата. Донякъде се чувствам уморен, а и всеки път, когато не мога да те видя и се разминем, нещо се чупи у мен. Вероятно причините са незначителни и дребни, и сигурно без значение. Толкова дълго обаче бях под напрежението на собственото си чувство, че в един момент дребните неща вече усещам като китайска стена, която не мога да премина, коремът тогава започва да ме боли (може би имам и нервен стомах покрай другото) и ми се повръща. Яд ме, че такива, може би наистина дребни, неща поражда у мен душевни и физиологични сривове, дискомфорт, който ми пречи да пиша каквото и да е. А трябва да пиша, защото иначе се чувствам зле, изхвърлен, ненужен, умрял.

Може и да преувеличавам. Но обичта, която изпитвам към жена като теб, освен че ме връща към живота и писането, ми дава криле да мисля и за бъдещето. А това не бе ми се случвало години. Боже – бъдещето! Усмивай се и си мисли каквото искаш, но е така. (Дано не ми се подиграваш.) Ако бях екзистенциалист, щеше да бъде по-лесно – игнорираш надеждата и си свободен. Но не съм; обичам екзистенциализма „отдалеч“ и практиката му ми е неприсъща и трудна; всъщност тая реплика към него е ехо от ония години, когато всеки се пишеше екзистенциалист или „симпатизант“ поне. Така беше и при мен, и при мнозина други.

Пиша ти разбъркано и хаотично, просто защото трябва да пиша нещо, и съм изпълнен със страх от мисълта, че е за последно. Може би няма да свърша това писмо скоро, не ми се иска; може би си представям, че така спирам времето и те задържам по-близо до себе си – не знам, не съм сигурен; а може би си мисля за „другата смърт“. Шъруд Андерсън (от който се учат мнозина, но най-вече Хемингуей и Фокнър; чета „Незапалените лампи“, или вече препрочитам, не съм сигурен, внимателно, като ученик; все едно се учиш направо от Майлс Дейвис на музика, загърбвайки останалите) пише за нея: „очевидно съществуваше повече от един вид смърт“. И можеш да избираш: „Нещо у теб трябва да умре, преди да притежаваш и да командваш“ (тя е невидима и неуловима и по-ужасна от физическата, защото е в името на компромиса, за да бъдеш сигурен в „собствеността, в успеха, в своето време за командване...“), или умираш физически (понякога, както в случая, в леглото си, кротко, от болест) – тогава също избираш и въпреки това се чувстваш щастлив, защото не си отстъпил на външния натиск, съпротивявал си се (но си имал и подкрепата на близък човек) и си добил свободата си (когато си болен нелечимо и не знаеш кога ще се строполиш на земята, не трябва да ти напомнят по различни начини, че това може да се случи; трябва да преодолееш страха от внезапната смърт). Разбира се, има и различни видове друга смърт. Такива: „Разбрах благодарение на войната и после на Гийоме, че един ден ще умра. Не става дума вече за абстрактната поетическа смърт, която смятаме за сантиментално приключение и призоваваме в скръбта. Няма нищо общо с нея. Нямам предвид и онази смърт, която си представя „умореният от живота“ шестнадесетгодишен младеж. Не. Говоря за

мъжката смърт. За сериозната смърт. За преживения живот. (Сент-Екзюпери, Лос Анджелис, 8.09.1841 г.). „За преживения живот“ – колко вярно...

Не знам защо ти пиша всичко това. Може би заради онова „да преодолееш страха“. Не знам. Съжалявам, че те затрупах с думи – писма, разкази, книгата ми, които вероятно нямаш време да погледнеш. Искаше ми се донякъде да запазя „романтиката“ („мистиката“, „метафизиката“) във връзката ни, която да може да се развива достатъчно бавно. Търсех обиколните пътища към теб. Съзнавах, макар че не те познавах (не че те познавам и сега), че трябва да бъда внимателен (дори бавен), защото онова, което оставаше в съзнанието ми от редките ни срещи (и спорадичната информация преди да се „познаваме“), беше за една жена, която съчетава редките качества да бъде едновременно красива и интелигентна, умна (и мълчалива). Всичко това, без ирония, ме смущаваше.

Исках да се разкривам пред теб (и обратното) бавно, неусетно и неуловимо. Но бях нетърпелив. И сигурно ужасно глупав понякога. В един момент се чувствах като Джон на Шъруд Андерсън, който работи временно в една ферма и върти платоническа любов с дъщерята на фермера-изполичар (Джон е деветнайсегодишен, току-що завърнал се от Първата световна война):

„– Ще се оженим ли? – попита той.

– Не – отговори тя. – Нямам още шестнайсет години.

– А другото? – каза той.

– Не. И това не – отвърна тя. – Още не – каза тя. – Нямам още шестнайсет години.

Нощем, в леглото, той мислеше за това.“

Разказът „Нямам още шестнайсет години“, както и романът „Уайнсбърг, Охайо“, и всичките му разкази, е чудесен. Джон е млад, има амбиции, които едва ли съвпадат с ранна женитба. Млад е и една година му се струва безкрайно дълго време. Затова една нощ избягва. „Успях да се овладеея“ – си помисли накрая и гордо закрачи напред.

„И все пак тя няма още шестнайсет години“ – помисли си той.“

Преди това тя обаче, усмихвайки се нежно, му казва: „Ако искаш, стой и чакай, ако не – замини и се върни“.

Обичам отворените финали, и не само в добрите текстове. Другото ме ужасява.

Мразя грубостта, тъпотията и жестокостта. И – по Фройд – в писането сякаш че правя обратното. Знам, че любовта може да ме пречупи; трябва да ме промени – и писането ми, и отношението ми към хората. Но съм далеч от мисълта да пиша пасторално. Твърде лошо живях през последните години. Но времето за писане беше превъзходно и пописах добре. Какво мисля занаяпред ли? Няма да ти казвам, защото се изчервявам. Хубаво е. Вероятно ще продължа да пиша за добрите и за лошите хора, но повече за добрите. Ще се мъча не само да ги разбера, но и да ги обичам, защото без любов се раждат само изроди.

Ще се помъча да бъда оптимист, макар че съм уморен. Така е, когато години наред си живял на нокти, екстремно, разпиляно, без почивка. Засега ми трябва малко да избягам, но ми е трудно (тая работа, смените). Може би затова в много от текстовете си пиша за бягството, но само пиша.

Сега искам само да изчезна някъде, анонимен (като герой на Антониони) – без значение къде и за колко. Досещаш се, че където и да е, бих желал да сме двамата. Сами. Заедно. После ще видим (вж. финалният абзац на „Искейпизмът...“). Мисля, че книгите могат да почакат, но хората не.

С обич: Я.

Мила моя Клара,

Благодаря ти за този Велики Четвъртък! И за книгата, която ми подари. Нося си я постоянно, и на работата съм с нея; чета я и те преоткривам, макар че след тоя предговор трудно бих могъл да намеря думи, с които да изразя възхищението си от стиховете ти. Разбира се натам винаги ще намирам нещо и ще ти го казвам. Трябва да продължиш да пишеш стихове, защото имаш талант повече от необходимото (а защо ли ти го казвам, след като сигурно е излишно; не знам спомняш ли си какво казва Св. Минков за първия разказ на В. Попов?). Боже, какво ми дойде до главата – жената, която обичам повече от всичко на света (и, позволи ми, Господи, нескромната молба да ми помогнеш да прекарам остатъка от нещастния си живот с нея), е не само красива и умна, но и добра, много добра поетеса (и преводачка).

Клара, скъпа, не съм ироничен или подобно – не бих могъл в това състояние. Искрен съм и се гордея с теб. И най-важното – разбрах какво значи щастие. И мъка едновременно, защото повече не мога да си представя живота без теб. И знаеш ли, след онази вечер в четвъртък, бях не само щастлив, а и в превъзходно здраве. Нищо че бяхме пили по някоя бира вповече (а аз и други работи), а сутринта ВиК бяха пуснали захар във водопровода.

През Великденските празници ще съм постоянно на работа – ту на едното, ту на другото място. Няма да ми тежи, защото ще си взема повече за четене, може и да попиша, а постоянно ще мисля за теб и ще целувам снимката ти (ще трябва да я покрия с прозрачно фолио май).

След някое време сигурно ще се изнервя или ядосам, защото ще гледам слънцето и великолепната пролет, която се изнизва изпод носа ми, без да мога да съм с теб.

Но все пак ще си казвам: смири се, успокой се, тя е тук, наблизо, не е на другия край на света, а и сигурно те обича, поне ей толкова, но в момента е заета, трябва и да почива, не ти е обещавала нищо, защото какво значат обещанията и сантиментите, но ще видиш, че тя е послушно момиче; е, после, когато сте заедно, може да има дребни неща, недоразумения, но ти ще си знаеш, че си виновен и ако си достатъчно нежен, добър и мъдър с нея, ще ги предотвратяваш; тогава ще си кажеш, че щом сте заедно, щом си с такава жена, нищо не може да ви се опре и в тартара да паднеш, ще намериш начин да се измъкнеш. (Засега трябва да се справя със стомаха си.)

От репортаж в един вестник виждам, че в Драгомирово (в това католическо село живяхме известно време с моя приятел Жоро, с когото трасирахме високоволтова мрежа от АЕЦ Белене насам; много от нещата там описах после в по-дълъг текст, озаглавен „ВЛ-400“) Светослав Овчаров снима (навярно вече е приключил) филма „Една любовна авантюра, която Хемингвей не описа“. Тук, в скоби, се сещам за твоя ирландски приятел У. Б. Йейтс – неговата „Автобиография“ Хем включва в своя списък книги, които всеки, решил да пише, трябва да прочете. Та кое е любопитното в тоя филм? Мисля, че бях ти казвал, че за стогодишнината на Хемингвей (1999) бях пуснал в моя вестник два негови репортажа (струва ми се от сборника „Ърнест Емингвей по телеграфа“, 1986). Единият е от 15.09.1923 г., когато писателят минава с „Ориент Експрес“ през България на връщане от гръцко-турската война; там говори за страната ни глупости – за Фердинанд Лисицата,

сина му Борис, Стамболийски (невярно: „... беше хвърлен в затвора, понеже настоявал България да воюва на страната на съюзниците...“ – всъщност Стамболийски е осъден на доживотен затвор заради позицията си за неутралитет на България, и вярно: „Стамболийски беше свален от старите прогермански армейски офицери, рушветчии, политически интриганти и от българските интелектуалци, което в България означава хора, поели достатъчно знания, за да загубят способността си да бъдат повече честни.“) и всичко, което може да се види от прозореца на влака и по гарите, да се прочете изкривено от справочниците и вестниците. Въпреки това е любопитно – Хем така добре омесва факти и фикция. И във филма всичко е измислено (освен че минава през България) – слязъл принудително на една наша гара, а там се влюбва в дъщерята на началник-гарата, т.е. тя се влюбва в писателя и решава да замине за Париж с него. Баща ѝ обаче упоява Хем с чай и го натоварва в един пътнически влак. Нерде Ямбол, нерде Стамбул, особено това заглавие (дано е само работно). Но понеже Хем ми е слабост, не ми е безразличен резултата – дано пък да се получи нещо; все пак е още един камък към мита за (младия) Хемингуей – тогава репортер на канадския вестник „Торонто Стар Уийкли“, без никаква книга; досега са направени филмите „Любов и война“ (естествено по „Сбогом на оръжието“) и „Хемингуей“ (може би има и други). И този е с претенции: да срещне простата домашна наша патриархална култура с културата на един друг свят – на Хем, решил вече да стане гражданин на света, регионалното с космополитното, пречупени през любовта (тя е само средство, чрез което се води разказа; пък и възможно ли е да снимаш, да пишеш за Хем и да няма любов, макар че в любовните истории той е велик лъжец).

Такива работи. Затова англичаните казват: „Никога не казвай никога“, а аз продължавам да ти пиша, въпреки че мислех да спра за известно време. Но не мога. Както и не мога да не те виждам.

Обичам те и те желая.

Твой: Я.

Миличка,

Пиша ти, но не съм сигурен трябва ли. Объркан съм, унил и много тъжен – след последните ми писма и многобройните дни, през които не те виждам; чувствам се съкрушен и толкова далеч от теб, че ме страх да не направя някоя глупост.

Бих нарекъл този текст текст на разочарованието. Но това не е разочарование. Поне не засега. Периодът до него може да бъде различен – от ден, два до година или повече, а след това нещо се скършва, счупва и отрязва пътищата назад. Случвало се, на мнозина се е случвало. Преди триста години заради една нещастна любов са се оттегляли в манастир или са се самоубивали. И днес се самоубиват, но техните страдания „приличат на нетърпим зъбобол“ (според Сент-Екзюпери). И пак според него: „Това няма нищо общо с любовта“. Разбира се, че не е така. Има.

Недоумявам защо ти пиша всичко това. Сигурно защото те обичам, но и безспорно защото трябва да го споделя с някого (а това си единствено ти). Знам и другото – трябва да се пази спокойствието на другите и да не се объркват конците. Но не съм от тях. Съжалявам. Все пак ти благодаря за много неща. Не мога дори да кажа кои (това, което има значение, знаеш, е невидимо, то се усеща само със сърцето).

Писмото ми не е плод на разочарование, понеже дълбоко в мен все още има надежда. (Дните, през които те очаквах, когато те чаках, бяха за мен празници и се подготвях старателно...) Но после настъпваше унинието и тревогата (сърди се, не ме обича, безразличен съм ѝ и съм ѝ бил едно странично мимолетно увлечение, мисли си глупости или са ѝ наприказвали куп небивалици, в които няма нищо вярно, просто е прекалено заета, или има друг?). През цялото време обаче беше пред очите ми – опитвах се да си представя как изглеждаш, къде ходиш, работата ти, дали нещо не ти се е случило, дали си добре – ето такива работи.

И така, малко по малко, унинието ми побеждаваше надеждата. Бих желал коренът му е да „всечовешки“ или „космичен“, но не е. Свързан е с конкретен човек – с теб. Може би има причини, а може би не. По-лесно е да пиша „въобще“ – за някакво поколение, изпразнено от духовна същност и въвлечено във всякакви стадни форми на дейност; за липсата на „лиричност“, на духовно безпокойство или просто на човечност, но добре знам, че сега тези неща изглеждат смешно, още повече, че винаги, преди столетия, те са си били такива и нищо ново под слънцето не се е случило.

Красотата на света е в дребното, единичното, индивидуалното, интимното, невидимото, и задача на писателя е да достига до Космоса и мита, до общото, чрез него. Ето защо, колкото и егоистично, ме интересува единствено ти и всички страхове и надежди в живота ми са обърнати към теб. Сент-Екзюпери обаче казва в едно от „откровенията“ си – в писмо от 1944 г.: „И колкото по-дълго живея, толкова по-добре разбирам, струва ми се, че илюзия е не любовта, а нейният предмет. Има само пътища. Този, който върви по тях, е изумително еднакъв. С личността веднага ми става скучно. Всеки човек е църква, в която можеш да се молиш, но не през целия ден. Бог не винаги е в църквата.

Човекът е час за молитва. (Но далеч не всички човеци.)“

Едно невярно – с теб никога не би ми било скучно; и едно вярно – Бог не винаги беше в църквата. И още, мисля, че наистина мъжът и жената не могат да бъдат приятели (дори да се опитват в началото или края; и, парадоксално, това е хубаво; може би така е предопределено от библейски времена).

Обичам те, Клара. Това е единственото, което дава смисъл на живота ми и поради което продължавам да пиша. Иначе съм мъртъв. Мъча се да бъда оптимист, макар че ми е трудно, но се опитвам да пиша непрекъснато. Това е много важно за мен. Понякога (и през деня, но изключително през нощта) спирам и мисля за теб, и тогава често изпадам в меланхолия и тъга, плаче ми се.

Преди години ме беше срам (по-скоро е било неувереност), а сега се гордея, че съм писател. Знам, че с повече увереност и постоянство в писането ще си върна самочувствието (вече не мисля толкова напрегнато за издатели, пари и под.). Аз съм белетрист, което не значи преди всичко разказвач (на истории, приказки?). „Колко сме далеч от всички тези разкази, където събитията се нанизват произволно едно след друго като ловджийски истории“ – пише А. дьо Сент-Екзюпери в едно писмо от 1942 г. Вярно е, съдържанието на книгата не трябва да следва една външна фабула, то трябва да следва някаква идея, вътрешно безпокойство, възникнало от различни причини, да има свой вътрешен ритъм, чрез който да се преодолява „инерцията на материалния свят“ (Сент-Екз.), и описвайки същия този материален свят чисто професионално (например ролята на детайла, но не само), да се стремим чрез професионалния патос да трепне сърцето не само на просветения (професионалиста), но и на непросветения – тогава този патос се превръща в общочовешки; оттам до мита и легендарното е нужда една крачка, която може да бъде направена само ако ни докосне „благодатта на боговете“..., всъщност Божията благодат или късмета, съдбата, кой знае...

Толкова много съм писал за писането, че ме е страх да не се повтарям.

Искаше ми се да ти напиша едно безкрайно нежно писмо, но не успях. То е все едно да четеш лейкиста У. Уърдсуърт на фона на днешния прагматичен, уморен и омерзен свят:

*A violet by a mossy stone
Half hidden from the eye!
– Fair as star when only one
Is shining in the sky.*

Романтични дрънканици, и същевременно колко възхитително. Подобни „признания“ (отблясъци, откровения от писма, музика, поезия, нищо незначещи на пръв поглед детайли и изгубени във времето и гънките на паметта) ни събуждат понякога като слънчеви лъчи в тъмницата, в която лежим, и изведнъж придобиват всемирно значение. Толкова ми се иска да ме „признаеш“ с нещо, което истински да ме развълнува. Или поне да смекчи болката от самотата.

Наистина не съм разочарован. Но съм много уморен, тъжен и угнетен. И изолиран. Трудно е да живееш сред тая нищета. Всичко е толкова грозно и посредствено и нищо не вдъхва бодрост. И особено трудно е да пишеш сред

този нездравословен климат, когато си обезверен. Нужна ми е смелост (не „физическа“), за да „противостоя на присъдата на обкръжението“.

Преминавам през катарзис, за да намеря „правия път“ (онзи, за който пише Иво Андрич в „Травнишка хроника“, който цял живот търсим, но все някъде съществува). Ако и ти го желаеш, помогни ми да го намерим. Тогава ще го извървим заедно. И въпреки че не съм добър разказвач на истории, вечер ще приспивам нашето дете с приказки. А един ден, когато порасне, то ще тръгне да търси „правия път“ – с повече сили и достойнство отколкото нас.

Целувам те: Я.

Скъпа моя,

Не знам дали не съм се превърнал в латерна, но със сигурност вече откачам. Една седмица без теб е критичния ми срок – дотогава се успокоявам, помпам мускули и се самозалъгвам; после изпадам последователно в тиха депресия, нервите ми се опъват, изтъняват и се късат една по една, а след това следват яростта и неадекватните постъпки. Като прибавим и постоянното висене на работата, неставането на издателските ми планове и куп други работи (оставям настрана болките в корема, които зачестиха) – всичко ме отчайва.

Разбира се, на първо място си ти, защото в противен случай няма смисъл да живея и да пиша.

Днес отново е неделя и отново ти пиша. Дали има смисъл? За теб сигурно не. Чувствам се обаче празен, лишен от съдържание – не знам какво да подхвана, след като завърших окончателно книгата с новия текст (разпечатах го, поправих го, но после промених края, след това отново не го харесах и го допълних – това обаче може да продължи до безкрайност, „и Т.Н.“, както мисля да носи заглавието и цялата книга; все пак това са дребни неща, които вече не ме вълнуват). В психологията на писането сега съм в момента, когато изпразнен трябва да се разтовариш, да говориш, да търсиш приятели, а аз стоя вцепенен от мисли за теб и не мога да предприема нищо. (Да можех да чуя „да“ поне на първия от въпросите, които ти бях задал, всичко щеше да е по-различно.)

Гледам хълмовете и горите наоколо, особено красиви сега... Трябва да вися 36 часа, но мога утре през деня на другия обект да поскитам наоколо. Обичам да ходя в гората, за гъби или просто така, но от доста време е сухо и е пълно със змии, а и за гъби е още рано.

Дори тези кратки (но по-често дълги) моменти, когато оставам със себе си, не ме удовлетворяват. Моментът е да бъда сред хора, но такива няма. И теб те няма. („Никъде нищо“, както се казваше по-предната книга на Стефан Кисъв, но по друг повод.)

Понякога се самосъжалявам и си мисля, че ще умра, без да мога да бъда с теб. И това е по-страшно от липсата на душевни сили, залинелият ум, изхабената памет, безкрайните нощи, лишени от сън – „един труп, който желае само смъртта“. Но, както допълва Бокачо в края на живота си, „какво бих могъл да очаквам, дори да живея двойно повече? Да видя планините да литнат или реките да се върнат към изворите си?“

Глупости, разбира се. Засега гледам графика си, плътно и безсмислено зает, и си мисля кога ще се съжалиш над мен. Вече ме е срам да те моля за среща, още повече, че чувството ми за достойнство е накърнено. Остава да се надявам на милостта ти, която според времето и възможностите ти може да се прояви след месец, два или година. (Извини ме, миличка, знам, че си заета, спокойна, перфектна и добра, но понякога не искам да си такава; а и тонът ми, който трябва да е ироничен, излезе жлъчен и заядлив.)

Когато нещата около теб се поуспокоят малко, трябва да изчезнем от този проклет град поне за ден-два. Може да не е далеко, но мисля че и на двама ни ще е нужно. Ако не ти идва наум къде и кога, аз ще измисля, дори имам идеи.

Това може да не е утре или другия месец, но през това време не мога да не те виждам – нали не искаш да умра ей така, от едното нищо.

(И не ми остава друг избор, освен да те обичам, все повече, и когато един хубав пролетен ден си отида, ще знаеш, че не е завинаги; аз ще бъда оня тих, топъл южен вятър, който роши косите ти – боже, колко ги обичам, обичам всичко в теб. Извини ме за едрата метафора, която кой знае откъде ми е влязла в главата, но е истина.)

От тоя свят ми е останала само свободата, за която съм платил скъпо. И донякъде гордостта. Подарявам ти ги, ако смяташ, че такива неща имат цена и смисъл днес. И ако ме обичаш. За останалото не бива да се тревожиш, то винаги се нарежда, дори и да е трудно в началото. Това не са само думи, казвам ти го като човек, който наистина обича думите и знае цената им.

Неделята си отива. Вън отдавна е тъмно. И луната се пълни, и това наистина е време за добри дела. Но самото време не помръдва (ти добре знаеш това); четох, писах, а в момента гледам концерта на „Айрън Мейдън“ (с Брус Дикинсън) в Рио – час и половина по Канала (те ще са в София в началото на юни на „Арена“-та, където ще е и небеизвестният Мерилин Мейсън; не е изключено да отидем, не мислиш ли?). Ще трябва да дочакам утрото, деня, следващия ден... Дано седмицата е добра за теб. Ще се помоля на дядо Господ за теб. А след това ще му кажа: Боженце, помогни ми да я видя, моля те! Каж ми какво да направя, за да я омилостивя? Съжалявам, че я срещнах толкова късно, наистина, но какво пък, и по-лошо има – можеше да не я срещна.

Е, видя ли какво направи! Ако някой познат ме види или прочете това, няма да повярва. Но не се жалвам. Търсех си го и накрая го намерих. Ако нещо се случи, искам да знаеш, че няма жена, която да съм обичал толкова. Както и да е. Искан ми се също така да те виждам по-често от обикновено усмихната (толкова си хубава тогава) и да не съжаляваш за нищо (остави мислите и съжаленията на мен). Това и любовта ти са ми достатъчни да побежда лошите, ако се появят отнякъде. Трудното за мен е, че досега никога не съм мислил толкова сериозно за любовта; често съм бил дори в пасивна позиция, но сега е по-различно. Ако ми повярваш, ще се справя.

Трудно ми е да пиша на изкуствена светлина, а още повече да чета. Сигурно защото допреди някоя година (сега го правя инцидентно, за удоволствие, или когато наистина се наложи) седях и работех по 10–12 часа пред компютъра, пишех, публикувах постоянно и си мислех, че това е много важно. Всичко, изглежда, е било на вятъра, но въпреки това продължава да ме вълнува.

Привършвам наистина. Вече е понеделник, но продължавам да те обичам.

Я.

Мила Клара,

Чувствам се празен като гроб преди погребение, както пише Имант Зиедонис в една от епифаниите си. Дори по-зле. Не помня как се прибрах след тая сряда, когато те чаках пред библиотеката; искаше ми се само да се скрия някъде, да поплача и да спя.

Но така или иначе, сам съм си виновен. Пиша ти тези няколко реда не за да те упреквам (опазил бе Бог от това); по-скоро да прогоня лошите мисли от главата си и – може би – да остане само тъгата. С нея можеш да живееш все още, свободен.

Мислех си, че не трябва да ти пиша вече, но това явно е по-силно от мен засега. Имам да ти казвам толкова неща, а и сигурно цял живот няма да ми стигне. Днес обаче ми е толкова струпено, гадно и объркано, че трябва да намирам сили да продължа да пиша и да изпълнявам криво-ляво задълженията си. Мисля, че се уморих от тая моя монологичност; ако можеше да се виждаме по-често и да ми говориш повече, щеше да е по-лесно – тогава щях да взимам решения, да имам отговори и да бъда отговорен, да възстановя връзките си с реалността (или да свържа скъсаните ѝ връзки с имажинерното).

Това, че съм отчаян, си е мой проблем. А аз имам тая склонност от мухата да правя слон. Може би и в случая е така.

Не знам какво да правя. Единственото сигурно е, че ще те чакам и ще продължа да те обичам. Не мога без това. Дори с риск да се самоунижавам като последен глупак.

Скъпа моя, обещавам да бъда спокоен и да не изпадам в паника. (Вече не изпитвам никакви болки в корема, само някаква тревога и страх, като изключим някоя сутрин, когато ми се повръща, но това са бели кахъри.)

Освен това люляците вече цъфнаха, а бедният стар, чорлав, мустакат и с вечната цигара в уста Кърт Вонегът умря. Не го очаквах от него. Горд съм донякъде, че все пак и за Кърт пописах навремето. Беше през 1992-ра, за „Галапагос“, а по-късно влезе в книгата ми. Старият Кърт използваше твърде често: „и Т.Н.“, онова, което покойният Иван Динков наричаше „най-голямото гробище“. Аз обаче го обичам. И аз го използвам го често. Чуй: И ТАКА НАТАТЪК...

С обич: Я.

Уважаема Клара,

Пише Ви братът на Я. Случи се непоправимото. Съжалявам. Ще Ви го кажа направо, въпреки че ми е ужасно трудно и тежко – Я. почина. Беше толкова неочаквано, че още не можем да се съвземем. Погребението ще е утре, в 14 часа, и вярвам, че ще дойдете.

Ще Ви кажа, че знаех за вас двамата от няколко месеца. Брат ми, с който на практика не поддържахме връзка от години, живееше наистина самотно и откъснато от всички – дори с близките си роднини не се виждаше, но това са въпроси, които едва ли имат еднозначен отговор, а и не сега е момента да говорим за тях. Просто ме извика, срещнахме се и говори дълго, досещате се какво...

Когато ми се обадиха и отидох да го видя, до него имаше недописано писмо – беше започнал с нещо за слънчевия залез и бавното настъпване на мрака, за пролетта и фьона през март – такива работи, все за натурата, за чичопея, който се късал от песни; после изглежда ръката му беше станала несигурна, защото почти не можеше да се чете, но все пак:

„Гледаха fotografia в ъгъла и се смееха. В дървена рамка, fotografia отпреди 50–60 години. Един старец с накривен калпак, седнал по турски на пода до ниска софра, върху която се вижда само хляб, лук (или чесън) и лъжица със сол, и нагъва нещо; в устата му са пъхнати палеца, показалеца и средния пръст на лявата ръка.

– Жесток е – каза той. – Виж как лакомо нагъва хляба.

– Не е жесток. Просто е гладен. Мисля дори, че има нещо нежно в израза му – отвърна тя.

– Боже, нежно, та той си е жив канибал. Погледни го, ще си изяде ръката.

– Просто е гладен. Уморен е. Седнал е след работа да хапне малко, каквото има. Сигурно е вдовец. Нищо повече.

– Мисля, че не си права. Помниш ли по време на гладните години в Сталинска Русия, на Юг. Е, неговият глад ми напомня канибализма на онези мужици.

– Не се майтапи с тия работи. Сред тия мужици е имало и потомци на някогашните българи-преселници.

– Гладът е като секса – първосигнални и интернационални са. От тях спасение няма.

Механата се пълнеше бавно в празничната вечер. Беше малка, стара, оригинална механа, останала почти непокътната през десетилетията. Кухнята ѝ беше превъзходна. Вътрешната стена представляваше скален масив от пода до тавана, който леко се врязваше в основното помещение. Напомняше на умален фрагмент от Белоградчишките скали. На една от скалите висеше fotografia с дядката, а масата им беше срещу нея.

– А не мислиш ли, че той просто си чисти зъбите? – попита тя. – Точно по този начин човек пъха трите си пръста навътре в устата, а главата му е изкривена леко наляво. И не е задължително да е вдовец...”

Е, това беше написал. Имаше и плик с адрес, който ползвам и аз. Стори ми се чудно, че може би сте си писали толкова дълго, когато сте били на една крачка един от друг. Мисля, че след време, когато нещата се поуспокоят, ще

можем да поговорим за брат ми. Но сега не. Толкова ми е тежко. Всъщност при аутопсията се оказа, че е починал не от спукана язва, а от бързоразвиващ се рак на стомаха. Не знам трябва ли да споменавам това.

Мисля, че Ви е обичал толкова, че човек може да Ви завиди. А дали е бил добър писател? Не знам. Почти не съм го чел. Съжалявам.

Щях да забравя. До леглото му имаше паднала една Ваша книга (не знаех, че пишете, наистина сте толкова красива – на корицата, колкото той Ви описваше пред мен, а сигурно на живо и повече). Всичко наоколо обаче, включително писмото и книгата, беше изпръскано с кръв, която е излизала от устата му. Починал е много болезнено, и лекарите казаха така. А така мразеше болката, страхуваше се от болка и кръв. Сигурно и на Вас не е писал всичко за болката си, а е страдал.

И нещо последно: До главата му намерих един роман на Кърт Вонегът, „Галапагос“, в който на много места брат ми беше подчертавал думите „и Т.Н.“, сякаш ги е броил. Мислите ли, че има значение?

Трябва ли човек да умре, за да разбереш, че го обичаш?

С тъга: Г.

И така нататък

Владимир Шумелов, автор

http://grosnipelikani.net/modules.php?name=Downloads&d_op=getit&lid=260

14. февруари 2011
литература плюс култура
<http://grosnipelikani.net/>